

Херцег-Нови од пада Млетачке Републике до Бечког конгреса (1797 — 1815)

Ниједан потхват у Европи није изазвао толико немира и идејно-политичких супротности, као Француска револуција. Ова велика, и по последицама јединствена, револуција убрзала је и пад Млетачке Републике. Зато је раздобље од пада Млетачке Републике (1797) до Бечког конгреса (1815) у Боки Которској бременито немирима, драматичним ситуацијама и разним обртурама. Идеје француске револуције преокренуле су из основа друштвену структуру становништва на територијама гдје је вјековима владала и несметано господарила ова стара обнемогла аристократска република. Кметови и сељаци једва су чекали да са својих леђа збаце дотадашње господаре.¹⁾

Овај вал није поштедио ни Херцег-Нови и његову територију. Истина, већину становништва овога краја сачињавали су слободни сељаци и морнари. Сељак је био власник земље коју је обрађивао и слободно је располагао приносима са исте. Кметски односи једино су постојали уз саму обалу од Зеленике до Верига и то за мањи дио обрадиве земље. Стефан Шарабаћа суђа комунитати топаљске, изјављује 3. априла 1797. године, которском провидуру Себастијану Вендрамину да становништво његове комунитати „сачињавају већином земљорадници и морнари“.²⁾

Видимо прије пада Републике извјесно слабљење и тупљење оштрице власти, као и непослух код појединих поданика. Тако су 12. VIII 1796. године становници Бијеле одбили да плаћају

¹⁾ Максим Злоковић — *Владика Петар I у Боки Которској* — Зетски гласник — Цетиње од 24. VI 1938, бр. 730.

Види мој рад — *160 годишњица доласка флоте адмирала Сењавина у Боку Которску* — Годишњак Поморског музеја Котор (у даљем тексту ГПМК) бр. XV, стр. 97.

²⁾ Херцегновски архив (у даљем ХА) — Политичко-правни млетачки архив (у даљем ПУМА), Фасцикла (у даљем тексту Ф) 319, стр. 283, број 24.

државне дажбине, показавши тиме извјесни отпор. Овом отпору су се придружиле мјесне старјешине и главари, па се подофицир, који је пратио егзекуторе морао повући. Ово је прва јавна и колективна непокорност у херцегновском крају.³⁾

Млетачки сенат, као да није био свијестан каквим великим и тешким догађајима иде Венеција у сусрет. Тек године 1796. када су Наполеонове чете биле на дохвату млетачке територије, наредише неку врсту мобилизације. 12000 Бокеља и Далматинаца пође у Млетке да бране дужда. Истина, млетачка влада је била наредила и јавно прокламовала строгу неутралност. Но, и поред тога, у самој млетачкој луци дође до конфликта и судара француског ратног брода са једне и млетачког ратног брода и тврђава са друге стране. Послије овога конфликта Наполесн је објавио рат Млетачкој Републици.⁴⁾

Још године 1796. капетан Јован Стратимировић на позив провидура о помоћи Републици, јавља 18. јуна да ће о своме трошку сакупити један одред људи (сопро) и ставити се са њим у службу државе.⁵⁾ Посљедњи капетан топаљске комуниади, којега је изабрао слободном вољом збор ове општине био је капетан Александар Војновић — речени Сердаревић. Овај избор је одржан на зборовану комуниади августа 1796. године.⁶⁾

Леобенским прелиминарним уговором 18. априла 1797. године јасно се видјело да је крах „Господарице мора“ неизбјежан. Наши поморци и војници на повратку из Венеције, донијеше прве вијести у Боку о њеној пропасти. „Негдје средином јуна 1797. године, са три галеоте, вратише се Паштровићи и они из трију општина, који су били отишли као помоћни борбени одреди у Венецију и говораху да су отпуштени и да је Млетачка Република пала“.⁷⁾

Одмах за овим вијестима стигоше гласови из Венеције да је миром у Кампоформију 17. октобра 1797. године Француска сагласна, да Далмација и Бока Которска припадну, уз остале млетачке земље, Аустрији.

На глас да је пала Млетачка Република настаде у народу безвлашће, ступише на позорницу старе зајевнице и ненаплаћени рачуни из млетачког доба. Представници појединих општина настојаху да заведу ред и мир, па су у ту сврху сазиване заједничке скупштине. Пизани каже: „Кад се 30. маја у Котору чу, да је млетачка влада пала, настаде велико узбуђење у становништву и

³⁾ ХА — ПУМА — Ф 319, стр. 262-283, бр. 15.

⁴⁾ Томо К. Поповић — *Херцег-Нови* — Дубровник 1924, стр. 160-161.

⁵⁾ ХА — Ф 319, стр. 284, бр. 10.

⁶⁾ ХА — ПУМА — Ф 319, стр. 264-283, бр. 80.

⁷⁾ Антун Којовић — *Моје доба (из мемоара, дневника и стихова)* — Луча — Титовград 1969, стр. 35.

конте Соранцо, изванредни провидур, био је позван, да сазове изасланике свих општина на општу скупштину, која саставши се 20. и 22. маја, одлучи да ништа не мијења у управи, док се тачније не дознаду последице догађаја, што задесише Млетке. Само се одлучи да неће никад над собом примити француску власт. Ришњани захтијевају да се види стање војничке провијанде и муниције и отуда се породи побуна⁸⁾

Од неколико сазваних скупштина није ни једна уродила плодом. Општи метеж, збуњеност и несигурност лична и имовинска, владаше свуда у Боки. Три главне странке: црногорска, која прижељкиваше Петра I Петровића-Његоша за господара, аустријска, која прижиљкиваше за господара цара Фрању II и трећа, која сањаше о успостави нове демократске републике на челу са Венецијом, бораху се о престиж⁹⁾

Ову несигурност и дезорјентацију карактерише најбоље поступак патруна Јова Томановића, који је 12. VII 1797. године упловио својим бриком у херцеговску луку под турском заставом. Чим се брод усидрио напало га је неколико оружаних чамаца са намјером да га опљачкају. Од ове опасности га је спасио оружани брод капетана Гаврила Маловића из Бијеле, који га је уцијенио са 240 млетачких талијера. Херцеговске власти и водећи људи помогли су ову „работу“ капетану Маловићу¹⁰⁾

Аустријски генерал Матија Рукавина већ бијаше стигао у Сплит. Управа топаљске општине одлучи да пошаље своје изасланике да поздраве Рукавину. Ову делегацију су сачињавали: Стјепан Чупковић, Стефан Црногорчевић, Стефан Шарабаћа и Данило Павковић. Ови делегати преговарају са генералом у исто доба када и изасланици которске општине и заједно са њима одлучише да ће се покорити аустријској владавини, ако их цар Фрања II прими у круг својих поданика под оним истим условима под којим је Котор 1420. године признао власт Млетачке Републике. Најглавнија тачка предане преставке генералу Рукавини бијаше: „Ако би бечки ћесар због ма кога разлога морао да напусти Боку, да је не смије нипошто уступити другом владоцу или држави, већ напросто да је остави самој себи, нека она сама, по својој вољи, бира себи господара“¹¹⁾

⁸⁾ Др Лазар Томановић — *Догађаји у Боки Которској од год. 1797. до 1814.* — Дубровник 1922, стр. 10.

⁹⁾ Паво Буторац — *Бока Которска након пада Млетачке републике до Бечког конгреса (1797-1815)* — Загреб 1938, РАД, ЈАЗУ, књ. 165, стр. 162-163.

¹⁰⁾ Архив Поморског музеја Котор (у даљем Ар. ПМК), В — 8/9 — Види: проф. Игњатије Злоковић — *Бокелско поморство у Наполеоновом добу* — Поморски зборник II — Загреб 1962 (јубиларно издање), стр. 1819-1832.

¹¹⁾ Томо К. Поповић — н. дј. стр. 169, 170, 171. — Види мој рад — *Поморство Пода* — ПМК XII/1964.

Ове писмене услове обје делегације предале су генералу Рукавини, посредством грофа Ђура Војновића — Херцегновљанина, руског мајора тада у аустријској служби. Рукавина је, наводно, послао цару ову преставку, а делегати су чекали у околини Сплита царев одговор. Двојица делегата херцегновског краја вратише се одмах у Херцег-Нови, „јер херцегновска крајина је у оним часовима и сувише била узрујана“.¹²⁾

Наполеон, као да се бијаше покајао, што је Боку предао Аустрији, па јој је поче оспоравати, изговарајући се да је Бока Которска »L'Albania veneta« (Млетачка Албанија). Аустрија да би то прекинула наредила је да њена флота одмах уплови у Боку. Двадесетог августа рано изјутра уплови 17 аустријских ратних бродова и осам транспортних у херцегновску луку.¹³⁾ Послије подне истога дана искрца се једна чета граничара и одмах запосједе тврђаву „Шпањолу“. Сутрадан искрца се са ратног брода *Austria* и генерал Рукавина, који је био свечано дочекан. Благодарења су одржана у топаљској цркви св. Спаса и римокатоличкој св. Јеронима у граду.¹⁴⁾

„Одмах по доласку флоте у херцегновску луку“ — каже Пизани — „општинска управа, дошавши на брод, предаде Рукавини почасну сабљу, дар што је обичај захтијевао да се подноси свима новима провидурима Арбаније“. Нови управитељ за грађанске послове бијаше постављен за Далмацију и Боку гроф Рајмунд Турн. Заједно са грофом Турном дође у Боку за војничког заповједника луке генерал Бради.¹⁵⁾

Наполеон, да би реализовао замисао о повратку Боке, нареди команданту ескадре у Средоземном мору да путује за Боку. Командант флоте контраадмирал Брије посла писмо заповједнику Боке генералу Бради: „Господине заповједниче, дознао сам са чуђењем, да сте заузели Боку Которску. Треба да знате да је нијесте могли заузети а да тиме не повриједите један од главних чланака прелиминарног мира, који постоји између Његова Величанства и Француске републике“. Даље му наређује да одмах напусти Боку.

Бради одговори да му није била намјера да повриједи прелиминарни мир, који му није познат, већ да је аустријска војска запосјела Боку по жељи њеног становништва, које располаже собом у смислу старих повластица. Посла му преписе разних привилегија и затражи десет дана за напуштање покрајине. Француски контраадмирал приста на овај рок. Генерал Бради искористи

¹²⁾ Као и под бр. 8, стр. 20.

¹³⁾ Као под бр. 11, стр. 164 — Види Иг. Злоковић — н. чл.

¹⁴⁾ Као под 9, стр. 165 — Види: Томо К. Поповић — н. дј., стр. 163-164.

¹⁵⁾ Др Лазар Томановић — н. дј., стр. 10, 11 — Види: Паво Буторац — н. дј., као и Томо К. Поповић — н. дј., стр. 172.

ово вријеме и сазва покрајинску скупштину свих Бокела у Херцег-Новоме. Гроф Турн ангажова и владикау Петра I те му писа 24. октобра из Роса позивајући га на „највећи отпор против заједничког непријатеља, рушитеља вјере и најсветијих друштвених веза“. Херцегновски конгрес је донио једногласну одлуку да се свим снагама заједнички одупру непријатељу. Владика Петар I пошаље им у помоћ 5000 својих људи. Удружени Бокели и Црногорци заузеше све положаје у намјери да спријече долазак Француза. У међувремену био је закључен мир по којему Бока припаде Аустрији.¹⁶⁾

И поред извјесног олакшања да ће нова власт завести ред и мир, прва аустријска владавина од августа 1797-1806. године била је испуњена бунама, револтима и немирима. Плећство, грађани и трговци који су одмах успоставили контакте са владајућим круговима, настојали су да сачувају своје посједе, престиж и бенефиције. То је узрок да су се представници которске, херцегновске и будванске општине обратили аустријском двору, да их прими под своју заштиту, под оним истим условима под којима су били примили и млетачки протекторат. Бечки двор је био изјавио да ће поштовати све оне повластице, које је Бока уживала под млетачком управом. Но, нова аустријска владавина није им донијела ни онолико слободе колико су уживали задњих година млетачке владавине. Ради овога долазило је до отвореног негодовања и немира у загорским селима Боке. Ово негодовање касније се пренијело у насеља дуж морске обале.¹⁷⁾

Да је незадовољство постојало у народу у самом почетку, види се по томе што се представници бокелских општина на два узастопна збора, почетком јесени 1797. године у Херцег-Новоме нијесу никако сложили хоће ли послати цару у Беч депутацију да му захвали што их је задржао под своју власт и сачувао од француских пријетњи. Делегате у Беч су послали само Котор и Прчањ.¹⁸⁾

Аустријске власти нијесу се обазирале на старе бокелске повластице, већ почеше заводити судове, нову администрацију итд. како је најбоље одговарало њиховим интересима. Ове мјере су наишле на реаговање становника Пераста, Рисна, Херцег-Новога и других крајева Боке Которске. Укида се стара Топалска општина ћириловским писмом и засебним привилегијама, а оснива се Херцегновска са службеним језиком талијанским. Оснива се

¹⁶⁾ Као под 7, стр. 28, 29. Види радове под бројем: 12, 13, 14 и 15 — као и мој рад под бр. 1.

¹⁷⁾ Као под 9, стр. 166, 167.

¹⁸⁾ Максим Злоковић — *100-годишњица доласка флоте адмирала Сењавина у Боку Которску* — ГПМК бр. XV, стр. 97 и мој чланак — *Владика Петар...*, бр. 730-732.

суд (претура) у Херцег-Новоме, који је имао да замијени народни суд и Суд добрих људи. Херцегновска претура заузимала је територију данашње Херцегновске општине, наравно без Суторине. Предсједник новоосноване херцегновске општине, носио је наслов „Капетан Његовог Апостолског Величанства (per S.M.R.A. Cap-nio — per Sua Maesta Imperiale Regia Apostolica Capetano)«. Начелници или предсједници се зову „капетан и предсједник — (Capetano e Preside)«. Истина, аустријска власт је и даље оставила за предсједника општине посљедњег топаљског капетана Александра Војновића из Топле.¹⁹⁾ У ово доба постепено замире рад у поморској привреди, као и трговина. Незадовољство због присуства аустријских трупа, које потпомагаху увођење разних реформи, расло је из дана у дан.

У овом доста хаотичном и напетом стању, тешко је било наћи правилан пут и оријентацију. „Услијед тога сва се покрајина диже на оружје те међусобно неповјерење завлада свуда“.²⁰⁾

Године 1799. букнула је и конавоска буна, која је имала, по свој прилици, везе са бунама у херцегновским загорским селима. Коловође ове буне су били из села која граниче са овим нашим насељима. Петар I је нудио Дубровачкој Републици помоћ за ликвидирање ове буне.²¹⁾ Стална незадовољства и револти претворили су се у Грбљу у сталну буну, која је трајала од 1802-1804. године. Овој побуни се придружише Кртоли и Лушница. Сељаци свих загорских села већ од првог дана су престали да се покуравају новопостављеним властима. Пизани са правом каже: „Становници Боке Которске били су најнемирнији и најмучнији, да се њима управља, од свих што су Млеци оставили у наследство Аустрији“.²²⁾ У једном извјештају од 17. IX 1804. године владин делегат Кавалкабо из Котора јавља у Беч: „Општине Кртољска и Лушничка са 2496 душа представљају становништво непокорно, насилно и крвожедно у дјелима. Двије године не слушају свог поглавара, почињше убијства, која остају још некажњена, и присвојише острво Св. Гаврила које припада држави, сијекући ту дрво, оградивши двије куће и држећи стоку, која туда пасе. Новска крајина са 8943 душе, ако не долази до таквих крајности, исто је непослушна. Примјери непокорности наредбама старјешина честа су и понављају се злочини јавног насиља против краљевских чиновника. Стога закони не важе и остају без снаге наредбе власти“.²²⁾

У данима пада Републике нарочито се истакао капетан Остоја Црногорчевић, који се тада спомиње као бродовласник, посјед-

¹⁹⁾ ХА — Аустријски период 1797, 1798. — Види: П. Буторац — н. дј.

²⁰⁾ Марко Ивановић-Моро — *Della dedizione delle Boche di Cattaro* — (Cattaro 1799).

²¹⁾ Лујо Војновић — *Пад Дубровника* — Загреб 1908, том I, стр. 33.

²²⁾ Др Лазар Томановић — н. дј., стр. 41, 42.

ник и трговац. Он је скупа са кап. Василијем Ђурасовићем и кон- том Војновићем, организовао неку врсту народне власти у хер- цегновском крају у данима преврата. У једном документу од 17. IX 1797. године, упућеном аустријским властима, Иван Луиђи Бу- ровић назива Црногорчевића „савјетником банкаде и постречацем анархије“.²³⁾

Период од пада Млетачке Републике па до мира у Пожуну 1805. године, карактеристичан је у Боки као и у њеном херцег- новском крају по опадању трговине са залеђем. Због овога било је погођено поморство овога краја. Поред тога била је стално при- сутна опасност од гусара, који су крстарили водама Јадранског, Јонског и Средоземног мора. Поред улцињских и барбарешких гусара, јављају се у Јадранском мору и француски наоружани бродови, који плијене и нападају бродове под аустријском заста- вом, те им отимљу терет и онеспособљавају их за пловидбу.²⁴⁾

Поморски путеви посташе несигурни поготово на релацији Бока Которска — Апенинско полуострво, затим Албанија — Грч- ка — наша обала. Становништво бијаше, услјед обуставе по- морске трговине, незапослено те глад из дана у дан пријетијаше да завлада. Бродовласници продаваху своја имања и бродове и то махом ван аустријске територије.²⁵⁾ Тако 5. VI 1797. године кап. Александар Војновић из Херцег-Новога продаје кап. Саву Катићу из Жвиња (Суторина) турском поданику, брод потпуно исправан и спреман за пловидбу за 5200 турских пјастри.²⁶⁾

Кап. Сава Матијашевић из Топле продаје свој брод *Св. Ни- кола* и *Св. Спиридон* кап. Луки пок. Константина Катића из Жви- ња, такођер турском поданику за 8400 турских пјастри.²⁷⁾ Капетан Лука Катић купио је 6. XII 1797. год. и од кап. Божа Кве- кића, такође из Херцег-Новога, брод *Victoria* и полаку *La Tor- tora*.²⁸⁾ Изгледа да се овом продајом хтио избјећи секвестар но- водошле власти, јер ове бродове касније срећамо као власништво поменутих херцегновских капетана. Кап. Саво Матијашевић из Топле купује 22. V 1798. године два комада земље у Топли.²⁹⁾ Капетан Трипо Тошић из Пода купио је 9. X 1798. год. од Тома

²³⁾ Максим Злоковић — *Један догађај у Херцегновској луци* — ГПМК бр. II/1953, стр. 72-73.

²⁴⁾ Игњатије Злоковић — *Бокељско поморство у Наполеоновском до- бу* — Поморски зборник — Загреб 1962 (јубиларно издање), стр. 1820-1821.

²⁵⁾ ХА — ПУМА — књ. 70, 71, 72, 200 — Види: Др Вјекослав Маштро- вић — *Гусари у Далмацији за вријеме руске блокаде Француза год. 1806-1807*. Поморски зборник, Том 2 — Задар 1964, стр. 733.

²⁶⁾ ХА — ПУМА — књ. 205, стр. 93-94, бр. 1.

²⁷⁾ ХА — ПУМА — књ. 105, стр. 73, бр. 1.

²⁸⁾ ХА — ПУМА — књ. 105, стр. 69, 70, бр. 1.

²⁹⁾ ХА — ПУМА — књ. 37, стр. 11, 12, бр. 1.

пок. Јова Јачеглава неке његове земље у Каменом.³⁰⁾ И ако су Млечани били при крају своје власти ипак се у промету, као платежно средство, употребљавају млетачки талири. Кап. Саво Лакетић из Херцег-Новога позајмио је 12 талијера Тому Јачеглаву. Кап. Јефто Мусић, познати топаљски трговац и поморац, позајмљује 10. IX 1797. год. Саву Цвјетковићу трговцу из Баошића 200 млетачких талијера.³¹⁾ Кап. Василије Ђурасовић из Кумбора обавезује се исплатити кап. Остоји Црногорчевићу из Баошића 96 талијера млетачкијех, као остатак наплате од неког трговачког путовања од 15. III 1797. године.³²⁾ Кап. Александар Комненовић из Топле тражи да му кап. Василије Ђурасовић из Кумбора подмири плату за службу на његовом бригантину званом *Beata Virgine di Savina* у својству заповједника 1797. године.³³⁾

Кап. Петар Петровић из Херцег-Новога посједује 6 карата и једрењак *B. V. di Savina e San Michele e San Spiridon* чији су сувласници били капетани: Андрија Лакетић, Глиго Гопчевић оба из Пода и Марко Комненовић из Топле. Регистровано 24. IV 1797.³⁴⁾

У ово вријеме се спомиње кап. Глиго Мусић из Пода као власник тартане (1797. год.).³⁵⁾

Кад су се смириле политичке трзавице видимо да је поморство и трговина у херцеговском крају кренуло напријед. Капетан Василије Ђурасовић из Кумбора за вријеме прве аустријске владавине заповиједао је 3. XII 1800. године једним наоружаним бродом, који је путовао у саставу конвоја а за рачун осигуравајућег друштва из Трста.³⁶⁾ Патрун Мијо (Михаило) Косић из Мокрина путује за Трст својом полаком *Св. Никола* са товаром каштрадине и неколико путника. Лучке власти су му издале дозволу да исплови 30. јануара 1803. године.³⁷⁾ Патрун Вуко Злоковић из Бијеле утопио се 30. X 1803. год. у Црном мору са својим бродом, на којему се налазила читава његова породица. Брод је пловио за Одесу накрцан мермером.³⁸⁾ Патрун Лесо (Александар) Злоковић из Бијеле био је 1804. године власник трабакуле, која је осим заповједника имала шест морнара и „шкривана“, како проистиче из поморских докумената.³⁹⁾ Затим се спомињу купопродајни уговори капетана: Андрије Мисинезовића, Божа Кве-

³⁰⁾ ХА — ПУМА — књ. 37, стр. 59, 60, бр. 1.

³¹⁾ ХА — ПУ — А — Ф-1, стр. 9, бр. 1.

³²⁾ ХА — ПУМА — књ. 327, стр. 104, 105, бр. 2.

³³⁾ ХА — ПУМА — књ. 327, стр. 154, бр. 1.

³⁴⁾ ХА — ПУМА — књ. 327, стр. 51, 52, бр. 2.

³⁵⁾ ХА — ПУМА — књ. 327, стр. 135-140, бр. 8.

³⁶⁾ ГПМК бр. VII/1958, стр. 177.

³⁷⁾ ХА — А — Ф 330, стр. 121, бр. 1.

³⁸⁾ Максим Злоковић — *Поморство Бијеле* — ГПМК бр. IV/1955, стр. 116.

³⁹⁾ Као горе, стр. 117.

кића, Васа и Митра Ђурасовића из Кумбора, Филипа пок. Сава Ђермановића из Кута, Петра Абрамова Ђурасовића и Марка Војводића из Ђеновића итд.⁴⁰⁾

Страх и подозривост аустријских власти од присуства руске флоте под командом адмирала Сењавина још је отежавала насталу ситуацију. Поготово је таква психоза владала код власти у херцеговском крају кад се знало да поједини људи овога краја заузимају високе положаје у руској војсци и управи. То су: Владисављевићи, Стратимировићи, Војновићи, Витковићи, Љуботиње, итд.⁴¹⁾

Поред свих наведених сметњи и отежане ситуације и на тржишту и у саобраћају, херцеговски крај је успио током прве аустријске владавине да задржи, одприлике, скоро исти трговачко-привредни потенцијал као и задњих година млетачке управе. Из многобројних купопродајних докумената видимо да су трговци и привредници сачували скоро неокрњене капитале. Истина, осјећа се несигурност на тржишту услијед пада млетачке валуте. У промету је још, поред венецијанске, аустријска, турска и мађарска валута.⁴²⁾

Миром у Пожуну 1805. године Француској је припала поред осталог: Венеција, Истра, Далмација и Бока Которска. У то доба Бока је имала 396 једрењака са патентом и то: 28 нава, 127 брикова, 77 полака, 26 тартана, 129 пиелега, 8 гаета и 3628 помораца.⁴³⁾ Велики дио ових једрењака и помораца припадао је херцеговском крају. Рок за предају Котора и Боке бијаше 23. фебруар 1806. године назначен од команде француских снага. Француски генерал Молитор, који бијаше свечано ушао у Задар 2. фебруара, крену пут Боке сувоземним путевима, јер му пут морем бијаше немогућ, због непрекидног крстарења руских и енглеских бродова. Исправно констатује Лујо Војновић да је Јадран-

⁴⁰⁾ ХА — ПУ — А — Ф-1, стр. 42, 43, бр. 1; Ф-2, стр. 224, бр. 1; Ф-7, стр. 42, бр. 1; Ф-37, стр. 96, 97, бр. 1; Ф-38, стр. 235, 236, бр. 1; Ф-39, стр. 14, 16, 22, бр. 2.

⁴¹⁾ ХА — ПУМА — Ф-296, стр. 371-376, бр. 4 — Опорука Марка Стратимировића пок. Слава од 3. III 1789. год. потпуковника руске војске умролог у Петровграду (ХА — ПУМА — Ф-247, стр. 167-172, бр. 2) — Петар пок. Симона Витковић потпуковник у руској војсци, моли да се утврди путем свједока да су Витковићи: Симеон и Стјепан дошли из Требиња и населили се у Херцег-Новом, да је њихов брат Јован бригадир у руској војсци умро 1753. год. и да су његову мајку Деспу повели у Русију њезина браћа кнежеви Марко и Анто Стратимировић год 1773. (ХА — ПУМА — Ф-181, стр. 170, бр. 1). Јован Владиславић умро је у Петрограду (исто — Ф-136, стр. 23, бр. 1). Дионисије Јовановић-Владиславић из Херцег-Новога настањен у Петрограду итд.

⁴²⁾ ХА — ПУМА — књ. 70-105; — Аустријски период год. 1797, 1798-1800.

⁴³⁾ Као под 24, стр. 1822-1823.

ско море од Венеције до Отранта, осим Трста који остаде Аустрији, постало велико француско језеро.⁴⁴⁾

Да би осујетио евентуално напредовање Наполеонових трупа на јадранској обали, руски цар Александар I бијаше послао свога специјалног изасланика бригадира Стефана Санковског у Црну Гору. Санковски је био добио задатак да упозна митрополита Петра I са плановима руске владе.⁴⁵⁾ Барон Росети у једном извјештају својој влади у Беч за Санковског каже да је „даровит човјек, финог образовања и понашања“.⁴⁶⁾

Митрополит Петар I бијаше сазвао 15. II 1806. год. скупштину свих главара на Цетињу. На овом великом народном збору митрополит је тражио да се уједине снаге и да поведу заједничку борбу Бокељи и Црногорци против Француза.⁴⁷⁾

26. фебруара 1806. год. (по старом календару) издао је Стефан Санковски у име руског цара Александра I свој познати манифест, штампан на српско-хрватском и италијанском језику, који између осталог гласи: „...Пошто је већ стигло срећно и славно оружје Њ. В. цара руског у ову веома љубљену покрајину, истог језика и исте крви руске што тече по народним жилама свакојега и пошто хоћемо да овај вољени и поштовани народ види праву накнаду за његову слободу и добровољну предају, издајемо слиједеће одредбе...“. У овим одредбама је 12 тачака, које потврђују права и повластице Бокеља.⁴⁸⁾ Владика Петар I је сишао у Боку и 27. II (по старом календару) позвао скупштину бокељских првака на којој је присутне обавјестио о доласку руске флоте. Одлучено је да ће се заједно борити не само против Француза већ и против Аустријанаца, ако се буду одупирали доласку црногорске војске. Такође је одлучено да се присили аустријски генерал, командант Херцег-Новога да преда Боку прије него јој запријети опасност од Француза.

У овом раздобљу, које је било нека врста безвлађа, кружиле су по народу лажне и алармантне вијести којима је био циљ да унесу још више забуне и у онако тешко стање. У Боки су опет дошле до изражаја старе зађевице и испољавале су се разне нетрпељивости. Овакво стање највише су користили разни пустолови и пљачкаши. Да би се свему овоме стало на пут, Бокељи у договору са Петром I и Стефаном Санковским послаше изасланике адмиралу Сењавину да са својом ескадром уплови у Боко-

⁴⁴⁾ Др Лујо Војновић — *Пад Дубровника I* — Загреб 1908, стр. 67, 81.

⁴⁵⁾ Јагош Јовановић — *Стварање црногорске државе* — Цетиње 1948, стр. 174.

⁴⁶⁾ Др Лазар Томановић — н. дј., стр. 56.

⁴⁷⁾ Као под бр. 1 од 16. VIII 1938, бр. 733.

⁴⁸⁾ Нико Луковић — *Прчањ (историјско-естетски приказ)* — Котор 1937, Народни универзитет Боке Которске, стр. 59, 60, 61.

каторски залив. Ово писмо однио је на Крф, гдје је флота стационарала, капетан Јово (Јоко) Црногорчевић из Баошића. Црногорчевић је одједрио својим бродом на којему се налазио и руски мајор Милетић.⁴⁹⁾

Првих дана марта 1806. год. упловила је руска флота у Боку па је привремено стационарала на Росе. Руском ескадром командовао је капетан бојног брода Хенрик Бели. Ескадра се састојала од једног бојног брода, 2 фрегате и 2 шкуне. Тачан датум доласка је споран. Капетан Владимир Б. Броневски, који је пратио Сењавина и лично био присутан овим догађајима, наводи 9. II 1806. Ми смо се у нашем раду „Сењавин у Боки“ осврнули на ово питање и приближно одредили датум.⁵⁰⁾ Сутрадан је флота из Роса допловила у херцеговску луку, гдје се укотвила. Војновић у поменутом раду помиње слиједеће бродове Бели-ове ескадре: бројни брод *Азија*, фрегате *Св. Михаил* и *Венера* и брик *L'Expedition*.⁵¹⁾

Доласком ескадре под Херцег-Нови и опкољавањем града од стране бокелско-црногорских трупа, командант аустријских трупа у Херцег-Новоме предаде град представницима грађана херцеговског краја. Становници града и околине скупили су се у манастир Савину „око 10.000 душа“ који су клицали: „Да живи Александар I“. Капетан Броневски каже: „Приликом поворке до града (из Савине до Херцег-Новога — прим. М. З.) била је за нас права милина гледати ову радост народа, видјети дјечаке и остали свијет у празничним одијелима како обасипају наше војнике цвијећем и како с одушевљењем поштовања додирују њихове униформе. Уз громке повике „Да живи цар“, „Да живи наш Александар“, над Херцег-Новим и „Шпањолом“ вијале су се руске заставе.“⁵²⁾

У Херцег-Новоме руска власт је повјерила разне службе људима наклоњеним њеној политици. Капетан Лука Црногорчевић из Баошића именован је за капетана „комуниади Новске“. Капетан Лука је био ватрени присталица руске политике, као и његов брат Јово (Јоко), који је однио позив и писма Сењавину од Санковског и Петра I и који је пилотирао флоту од Крфа до Бо-

⁴⁹⁾ Др Лазар Томановић — н. дј., стр. 62 — Кап. Јово (Јоко) пок. Тома Црногорчевића из Баошића спомиње се 29. X 1792. год. као сувласник брода и трговац (ХА — ПУМА — књ. 101/III, стр. 28, бр. 1).

⁵⁰⁾ Паво Буторац — н. дј., стр. 211 (Да је 5. марта тачан датум доласка флоте упућује нас и чињеница да се Санковски 6. марта налазио у Херцег-Новоме, гдје је примио изасланике Дубровачке Републике Сигисмунда Сорго, кнеза у Конавлима (Војновић — н. дј., књ. I, стр. 90).

⁵¹⁾ Др Лујо Војновић — н. дј., стр. 105.

⁵²⁾ Др Лазар Томановић — н. дј., стр. 64, 65, — Види мој рад *Сењавин у Боки...*, стр. 102, 103 и рад Предрага Ковачевића *Флота адмирала Сењавина у нашим водама — Руска флота у Боки — Бока — Херцег-Нови*, бр. 3—1971, стр. 63, 64.

ке. Колико је капетан Лука био поносан на ову част види се по томе што се на разне акте потписивао „По заповјести Јего Императорскога Величанства, Ми капетан и суђе од Превјерне Свевруске императорске Комуниади Новске“, а општински канцелиста (секретар) имао је звучну титулу „Царски руски канцелар“.⁵³⁾ Чланови општинске управе (општински суђе) били су: Ђуро Панајоти, Нико Вукојев, Михаило Радовић и Саво Ожеговић, а секретар општине био је кап. Спиридон Јовов Грушић из Топле.⁵⁴⁾ Савјетник Санковски доноси рјешење да се кап. Спиридону Грушићу додијели кућа у граду, по свој прилици за учињене услуге руској управи. „Шпиро пок. Јова Грушић из Топле подноси на регистрацију одлуку Стефана Санковског носиоца Орде на Св. Ане, државног савјетника императора свих Руса, личног повјереника Њ. В. у Црној Гори, опуномоћеног повјереника и гувернера у покрајини Боки Которској од 2. VII 1807. год. Котор, којом је било потврђено право својине на једну кућу у граду“ (Херцег-Новоме). Регистровано 25. IX 1807. године.⁵⁵⁾

Руска флота била је бројчано недовољна да би извршила све задатке који су били пред њу постављени, тј. да врши контролу над Јадранским морем. Због тога руска војна команда је мобилисала 116 бокељских једрењака, међу којима је био велики број и из херцеговског краја. Ови наоружани једрењаци имали су за задатак, у првом реду, да штите поморске путеве на линији Јадран — Дарданели, а затим да служе као потпора Сењавиновој ескадри за даља напредовања на Јадрану. Осим тога, велики број једрењака је учествовао у корсарењу које је било одобрено од руске власти. У Херцег-Новоме је постојао и Руски царски трибунал, који је пресуђивао колико се има коме додијелити од добивеног плијена. Суд је о расподјели плијена водио евиденцију. Заплијењене бродове и робу је продавао на јавној лиценцији.⁵⁶⁾ Маршал Мармон, пишући о Црној Гори, каже за становнике Боке: „Осим тога становници Котора, од којих су двије трећине православне вјере, а готово сви предани морепловству,

⁵³⁾ ХА — Руски период год. 1806, стр. 1-5.

⁵⁴⁾ ХА — Руски период — год. 1806, стр. 9, бр. 1 (Ђуро пок. Илије Панајоти из Топле био је поморски капетан, који је 29. I 1793. год био власник брода *Madona, San Spiridon e San Nicolò* (ХА — ПУМА — Ф-10/III, стр. 6, бр. 1).

⁵⁵⁾ ХА — Ф-42, стр. 54, 55, бр. 1 (Спиридон Грушић се спомиње као заповједник бригантина *Il Generoso* чији власници су били: кап. Лука Грушић, брат Шпиридона и Јово Куртовић из Трста).

⁵⁶⁾ А. Милошевић — *Неки статистички подаци бокељских бродова* — ГПМК — бр. VI/1957, стр. 20-25; Винко Иванчевић — *Руске заплијене дубровачких бродова* — ГПМК — бр. V/1956, стр. 125, 126. Види Иг. Злоковић н. дј.

не надајући се ничем доброме под нашом влашћу, убрзо такође постадоше помоћници Руса“.⁵⁷⁾

Познато је да су Руси препустили сву цивилну власт, а и један дио војне, домаћим људима. Из једног документа изданог 12. VII 1807. године од стране кап. Луке Црногорчевића и суђа Општине херцеговске, види се да је гроф Шпиридон Војновић био именован 1806. год. капетаном војске ове комуне.⁵⁸⁾ Командант читаве народне војске у Боки био је конте Ђорђе Војновић, рођак споменутог Шпиридона, па га власти из Котора у актима ословљавају »*maggiore e comandante civile*«. ⁵⁹⁾ Због тога Херцег-Нови постаје центар из којег се руководи свим акцијама против Француза, обзиром на непосредну близину дубровачке територије на чија су врата већ били закуцали Французи. Не само Херцег-Нови него и сва његова околина пружила је истинску и једнодушну подршку уједињеним бокељско-црногорским трупима, као и Русима на копну и на мору. Из Херцег-Новога је полазио сав војни материјал, те храна и остале потребе за ратишта. Ово се јасно види из потврде издате 21. јуна 1806. године у Херцег-Новога. Потврду је дао Саво Лакичевић из Кртола новској општини пред замољеним свједоцима. Лакичевић је примио „од комунитади један мушкет, који се облегава вратити када ово војводство сврши“. Ова му се пушка даје као добровољцу „по завјести конта Војновића и она има бити потписата од два свједока, који буду нађени од Јова Лакичевића и ово учини Мићо (Михаил суђа — прим. М. З.) Радовић, Јоко Павковић свједок и Лука Грушић свједок“.⁶⁰⁾

Да је конте Војновић водио главну ријеч види се из једног писма Петра I упућеног 25. јула 1806. год. из Бијеле Кртољанима. Петар I се тада налазио са својим трупима у Бијелој. Према предању био је одсио у кући прота Сима Злоковића, којему је том приликом поклонιο сребрни крст, који и данас насљедници прота Сима чувају као драгу успомену на то доба. Писмо гласи: „Благородним господаром Капетан, суђама и старјешинама и свијема од комунитади Кртољске“, гдје их позива „да сваки који оружје носи пође у Нови за примити уредбе от војничкога генерала и грофа Војновића, тога ради авизавам вас... да пођете та

⁵⁷⁾ Данило Лекић — *Маршал Мармон и Црна Гора* — Историјски записи — Титоград, бр. 1/1962, књ. XIX, год. XV, стр. 37.

⁵⁸⁾ ХА — Руски период год. 1807, стр. 10, бр. 1 (Шпиридон Војновић је син поморског капетана Александра Војновића, а Александар је био син Војина Милошева. Александар је био посљедњи начелник топаљски, а херцеговски 1805).

⁵⁹⁾ ХА — Руски период год. 1807. — књ. 42, стр. 35, 36, бр. 2.

⁶⁰⁾ ХА — Руски период год. 1806. стр. 7, бр. 1 (кап. Лука Грушић из Топле био је брат Шпиридона Грушића, секретара општине, а иначе је био бродовласник и трговац).

час у Нови изван стараца“, даље им наглашава да „непријатељи триезно стое, како би вас преварили“. ⁶¹⁾ Из слиједећих докумената видимо да је мајор Војновић давао одлуке о куповању некретнина.

Кап. Василије Ђурасовић из Кумбора у име капетана Митра и Марка Комненовића из Топле купио је 23. IV 1806. године од Анђелике Ивана Палине из Котора неке земље око Херцег-Новога. Куповина је одобрена одлуком мајора Војновића од 26. V 1806. године. ⁶²⁾

Кап. Јероним (Јефто) Радановић из Мокрина купио је од Марије уд. Александра Милашиновића из Топле неке земље 10. VII 1806. године. Куповину је одобрио „мајор конте Војновић дана 11. IX 1806. године“. ⁶³⁾ Поред осталих одобрена је куповина неке земље трговцу Ђорђу пок. Глигора Павковића из Топле „одлуком команданта мајора конта Ђорђа Војновића“. Оваквих и сличних одобрења има неколико у овом раздобљу. ⁶⁴⁾

Карактеристичан је за илустрацију прилика у првој аустријској окупацији и овај документ. Потпуковник племић Шпиридон конте Жарковић, речени Магазиновић из Топле подноси на регистрацију одлуку команданта пуковника Gaus-а од 17. VI 1801. године из Котора, којом му се потврђује право својине једне озидине у Херцег-Новоме и једног комада земље у Зидинама, које му је још за вријеме млетачке управе, даровао провидур Вендрамин. Ову одлуку регистровао је код суда 31. VIII 1802. године. ⁶⁵⁾

О учешћу људи из херцеговске крајине у ратним операцијама говори и слиједеће: 17. септембра 1806. год. генерал Папандополо заповједник руских и црногорских снага у правцу Дубровника јавља са ратног положаја Гомиле (локалитет између Мојдежа и Ратишеvine — прим. М. З.) предсједнику Луки Црногорчевићу да му пошаље три човјека који добро знају путеве и прилазе од стране Мокрина, Мојдежа „и све право страном долихе (мисли увалом и долином рјечице Суторине — прим. М. З.) па такођер страном до Витаљине“. Затим тражи једног општинског суђу „човјека практична свим селима и сељацима“. Овај суђа би се стално налазио у његовом штабу те би преносио становништву гдје војска дође и логорује његова наређења. ⁶⁶⁾ У другом акту од 17. IX 1806. године генералмајор Папандополо обраћа се кап. Луки Црногорчевићу, да његовој комисији за исхрану која се налази при његовом штабу, пошаљу на положај (не наводи

⁶¹⁾ Завичајни музеј у Херцег-Новоме — изложени примјерак.

⁶²⁾ ХА — ПУМА — књ. 42, стр. 40-43, бр. 3.

⁶³⁾ ХА — ПУМА — књ. 42, стр. 43, 44, бр. 2.

⁶⁴⁾ ХА — ПУМА — књ. 42, стр. 35-36, бр. 2.

⁶⁵⁾ ХА — ПУМА — књ. 40, стр. 9, 10, бр. 1.

⁶⁶⁾ ХА — Руски период год. 1806, стр. 2, бр. 1.

гдје — прим. М. З.) „хљоб, таин, те потребни новац, јер је оставио уза се, заповјешћу царском и за царско дјело, барјак топаљски и перашки“.⁶⁷⁾ Из овога јасно произилази да су се на страни Руса борили и Пераштани.

Операције у правцу Дубровника од 2-23. септембра 1806. год. вођене су променљивом срећом. Првих дана септембра Французи су напали савезнике и дошли до бедема Херцег-Новога. Том приликом Мармонт је поставио батерије на Оштри рт. Савезници су давали јак отпор из херцегновске тврђаве Французима, потпомогнути ватром бојних бродова *Св. Петар*, *Јарослав*, фрегатом *Венус* и групом мањих јединица, које су дејствовале унакрсном ватром. Савезници, потпомогнути новим копненим снагама, одоле нападима и потисну непријатеља. Бојни брод *Св. Петар* и фрегата *Венус* уништише 7. IX батерију од 10 топова на Оштром рту. Ових дана конте Ђорђе Војновић, мајор и командант трупа у херцегновском крају, хитно затражи да му командант брода *Св. Миховил*, који је стационирао под Росе, пошаље све расположиве снаге у помоћ, као и све бродове који се могу наоружати. Сви бродови ма било чији — наглашава Војновић — који су се затекли у луци Росе у контумацији нека се узму, са њих искрцају посаде, а на њихово мјесто укрцају Луштитчани, затим да се бродови пошаљу њему на расположење. Овај докуменат је датиран само годином 1806. У доба напада на Херцег-Нови попаљена је Топла и Игало.⁶⁸⁾

Маршал Мармон у својим мемоарима о овоме пише: „Од прије шест мјесеци Бокели, подстицани од Руса, нијесу престали да нас вријеђају. Они су за вријеме обуставе непријатељстава нападали наше предстраже. Чинио сам све да их подсетим на њихову дужност и да их убиједим у њихов прави интерес. Али, они о томе нијесу водили рачуна. Они су мислили да су сви моји кораци предузимани из страха. Православни, турски поданици из сусједних области придружили су им се. Зато сам се притужио требињском паши. Он ми је одговорио да бунтовнике препушта мојој освети. И ја сам се одлучио за строг примјер. Тако сам наредио да се спали више села и сва предграђа Херцег-Новога. Ово наређење било је сутрадан и извршено. На тај начин побуњеници су кажњени у свом сопственом дому“.⁶⁹⁾

Савезничка војска, потпомогнута флотом адмирала Сењавина, 21. IX заузимље Виталину, а 23. IX допире до врата Дубровника. У раздобљу од 2. до 23. септембра руска војска је имала

⁶⁷⁾ ХА — Руски период год. 1806, стр. 4, бр. 1 (На адреси писма стоји: „Јего благороду господину капетану Луки Црногорчевићу, комунитади Кастилновске у Ка. Ново“. На другој страни омога Црногорчевић је написао „17. септембра 1806. од Г-на генерала“).

⁶⁸⁾ ХА — Руски период год. 1806, стр. 12, бр. 1.

⁶⁹⁾ Данило Лекић — н. чл. — Историјски записи, стр. 40-41.

175 погинулих официра и војника, 288 војника је било избачено из строја. Бокелско-црногорска војска, у истом раздобљу је изгубила 800 што мртвих, што рањених бораца. На непријатељској страни губици су били много већи и то: 1 генерал, 18 официра погинулих и 37 официра рањених. Руси су и поред извјесних губитака имали и великог успјеха на мору, заробивши: 47 официра и 1300 војника, те неколико мањих и већих бродова, затим разне муниције, све у вриједности око 1,000.000 рубаља.⁷⁰⁾

Стање у Херцег-Новоме најбоље илуструје писмо упућено 13. IX 1806. године из Херцег-Новога у Трст на адресу Ника Паликуће бродовласника настањеног у Венецији. Писмо је писао Ђуро Паликућа трговац из Топле. У писму говори о борбама око Херцег-Новога. У писму поред осталог пише: „... али ми се бијемо сваки дан и главе су Француза по вароши као репа на продају“.⁷¹⁾

Доласком Руса у Херцег-Нови предузимљу се све потребне мјере око поправке херцегновских утврђења, која су била у врло лошем стању. Конте Ђорђе Војновић, командант народне војске овога краја, прихватио се одмах посла око реконструкције и дозиђивања утврда. Да би набавио што више материјала пише 30. априла 1806. кап. Блажу Дамјановићу из Лепетана (Которска општина) да му хитно пошаље већу количину пијеска и земље (мисли глине — прим. М. З.) као и 160 комада плоснатих камена («ploche»). Овај материјал му је хитно потребан, јер му мајстори стоје без посла.⁷²⁾

За вријеме руске управе у Херцег-Новоме, а нарочито послије познатих борби од 2. до 23. септембра 1806. године предузете су хитне мјере да се нормализује живот, не само у граду, већ и у околини. То је и разумљиво, јер је у граду имао сједиште Сењанинов војни штаб, па је у данима операције засједало војно вијеће које су сачињавали, поред Сењавина, митрополит Петар I, царски делегат Санковски, контраадмирал Сорокин и још неколико официра руске, црногорске и народне војске. У самом штабу дошло је до промјене, јер је пред почетак операција генералмајор Вјеземски замијењен, напред поменути генералом Папандопулом. До промјене је дошло послије изјаве Вјеземског да сумња у одбрану града, јер су тврђаве слабе, а Црногорци и Приморци су, тобоже, непоуздани. На ово је Сењавин изјавио: „Како му драго било, Бока се мора заштићивати колико допуштају наше силе“.⁷³⁾

⁷⁰⁾ Адмирал Сењавин — по подацима кап. фрегате бивше руске царске морнарице Карпова — Морнарички гласник, свезак 4, год. 1935/III, стр. 250-263. Види мој рад — 100-годишњица адмирала Сењавина..., стр. 106 и 107.

⁷¹⁾ ХА — Руски период — год. 1806, стр. 6, бр. 1.

⁷²⁾ ИАК — УП 213, бр. 9.

⁷³⁾ Др Лујо Војновић — Пад Дубровника I — стр. 305.

Пуковник Книпер, који је именован да руководи радовима око поправке града, пише 16. III 1807. год. капетану херцеговске општине, да су му хитно потребни зидари: Петар Лалић, његов син Антоније и Доменико Козина, који су до сада радили на разним пословима општине, да се њему упуте „да би што скорије работу царску извршили“. Ови ће људи остати „на работи царској до моје друге заповијести“.⁷⁴⁾ Да би се послови на тврђави „најбрже окончали“, пуковник Книпер тражи за „царску работу“ зидарске мајсторе из Кута и то: Спасоју Сеферовића, Андрију Маровића и Јанка Милошевића. Наређено је да се ови мајстори већ сутрадан у јутро јаве „на царску работу“.⁷⁵⁾ Ради оправке касарне и тврђава у граду, пуковник Книпер 14. јуна тражи од општине да му набави 6 барака креча. Овај креч има му се хитно пронаћи у околини (заливу-каналу) који ће се према поднесеним рачунима уредно платити.⁷⁶⁾

За набавку хране, муниције и осталих војних потребштина, команда руске војске је тражила позајмице, најприје од општина: херцеговске, добротске, прчањске и др., које су давале позајамне суме, које су касније враћене. Осим општина позајмљивали су им и имућнији појединци. Из једног документа видимо да Антоније Фрушка, ватрени присташа Руса из Котора, јавља 19. V 1807. год. Луки Црногорчевићу, капетану Херцег-Новога да му шаље по Нику Радоничићу из Доброте 10.000 фјорина. Нека ову суму наглашава Фрушка „одмах упуту генералу Гризомули за народ око Клобука“.⁷⁷⁾

Да је руска влада и последије одласка њених трупа из Боке уредно плаћала своје дугове, видимо из документа писаног 1809. год. гдје представници херцеговске општине моле руског мајора Милетића (који се тада налазио на Цетињу) да им овјери неке новчане документе о издатом новцу руским трупама за вријеме њиховог боравка у Боки Которској. Ове документе ће последије овјере однијети руском конзулу у Трст и од истог наплатити односну суму.⁷⁸⁾ Руска команда је мобилисала и бродове приватника; тако кавалијер Братински са брода *Св. Петар* из Херцег-Новога јавља, 23. V 1807. год., кап. Луки Црногорчевићу да наоружа брод кап. Сима Желалића из Бијеле и да на њега укрца посаду од 50 до 60 људи. Овај брод ће ући у састав руске ескадре.⁷⁹⁾

Адмирал Сењавин је даровао августа 1806. године митрополиту Петру I два брода и то: полаку *San Pietro* и бригантин *San Nicolò*. У једном документу од 5. децембра 1806. год., писаног у

⁷⁴⁾ ХА — Руски период год. 1807, стр. 9, бр. 1.

⁷⁵⁾ ХА — Руски период — год. 1807, стр. 7, бр. 1.

⁷⁶⁾ ХА — Руски период — год. 1807, стр. 17, бр. 1.

⁷⁷⁾ ХА — Руски период — год. 1807, стр. 22, бр. 1.

⁷⁸⁾ ХА — год. 1809, лист 440. бр. 1.

⁷⁹⁾ ХА — Руски период — год. 1807, стр. 12, бр. 1.

манастиру Савини, видимо да је оба брода владика Петар I продао кап. Васу Ђурасовићу и то полаку за 5000, а бригантин за 15.000 форинти. „Пошто сам ја данас примио новац и предао кап. Васу бродове, он и његови наслиједници могу се служити без икаквог мог другог потраживања у будућности“. Овај документ је потписао владика Петар I и свједочи: Сава Пламенац и Јован Стефановић.⁸⁰⁾ По свему изгледа да послони Петра I и Ђурасовића нијесу текли у реду, јер у писму од 15. III 1807. год. Петар I пише Симу Орловићу „...остајем вам пуно благодаран за благо-разумјевање и за труди ваши употребленија с Ђурасовићем по дјелу од моје пулаке“.⁸¹⁾ Изгледа да је Петар I био сувласник полаке, коју је продао Ђурасовићу и да је потраживао од њега дио добити на уложене камате, јер у писму Орловићу захваљуива за труд „по дјелу од моје пулаке“. Видимо и из писма од 28. XI 1807. године да Петар I шаље Орловићу „као секретара“ да поради код француског делегата у Котору да његова „два брода“ не уђу у списак бродова, које намјерава секвестрирати. Даље му препоруча да се савјетује са савинским калуђерима и оцем Доментијаном. Дан касније, 29. XI 1807. год. пише Орловићу и шаље писмо да понесе у Котор француском делегату и да се „разговори с њим поради моји два брода што ми је даровао Сењавин“. Пише му да настоји сазнати по „којим правом и разлогом оне бродове узимају преко кондиција међу ђенералом Мармонтом, Барјатинским и Санковским учињених“.⁸²⁾ Судбина ова два брода није нам позната и није нам познато да ли је кап. Васо успио да их ослободи секвестра, и ако је за вријеме француске владавине био предсједник херцегновске општине. Интересантно је да је кап. Васо Ђурасовић за вријеме привремене бокељско-црногорске владе, тзв. Централне комисије, био активан члан те владе. И поред овога видимо да је Ђурасовић био стуб политике Петра I у Боки, што се види из писма аустријског генерала Милутиновића од 8. IV 1814. године Петру I гдје између осталог каже: „Васо Ђурасовић један од најоданијих вам људи и командант новског дистрикта тврди, да Бокељи никад нијесу били тако сретни као под управом Њ. В. цара аустријског“.⁸³⁾ Свакако да је кап. Васо дао овакву изјаву Милутиновићу за прво доба аустријске владавине и зато јер му је 3. XII 1803. год. аустријски делегат за Боку Которску и Албанију барон Bernard de Rosetti даровао неке земље у Кумбору. Ову даровницу је укњижио код суда 14. I 1804. год.⁸⁴⁾

⁸⁰⁾ Др Славко Мијушковић — *Први бродови под црногорском заставом 1717. или 1807.* — Историјски записи — бр. 1-2/1956, књ. XII, стр. 319, 320.

⁸¹⁾ Др Јефто Миловић — *Писма из епохе Петра I Петровића* — Историјски записи — год. III/1950, свеска 10-12, стр. 642.

⁸²⁾ Као горе, књ. V, свеска 4-6, стр. 226, 227.

⁸³⁾ Душан Вуксан — *Други улазак Аустријанаца у Боку и посљедице* — Записи — Цетиње 4. јула 1940, стр. 10.

⁸⁴⁾ ХА — Аустријски период 1804, Ф-42, стр. 82, 84, бр. 2.

Познато је, да је Бока Которска миром у Тилзиту 25. јуна 1807. год. припала Француској. Француске трупе ушле су у Херцег-Нови 29. VII, а 31. VII запосјеле читаву Боку. Овом окупацијом пали су у воду напори великог дијела Бокелја и Црногораца да се Бока коначно ослободи туђина и припоји Црној Гори.⁸⁵⁾ Ондах након одласка руских трупа из Боке један велики дио наших људи, бродова и помораца одлази у Русију. У Русији достијевају до великих положаја и заузимају врло одговорне дужности у војсци и у државној управи.⁸⁶⁾ Многи су се одали гусарењу, па нападају француске бродове и транспорте и тако слабе француски ратни потенцијал. Кап. Јоко Црногорчевић из Баошића испловио је из херцеговске луке са „двје трабакуле и једном лантином“ да би патролирао у дубровачким водама. Том приликом заплијенио је дубровачки бригантин *La società Fedele*. Кап. Илија Црногорчевић био је чувени корсар и непријатељ Француза. Кап. Илија је и даље (1825) пловио под руском заставом, као и његов рођак кап. Ђуро Црногорчевић, кап. Павле Стојковић и други.⁸⁷⁾ Кап. Симо Желалић, кап. Михаило Вучетић и кап. Божидар Цицковић били су чувени корсари из херцеговског краја.⁸⁸⁾

Отпор Бокелја према француској владавини, а поготово према регрутовању младића за француску морнарицу, био је тежак и крвав. Поступци власти изазивали су буне, немире и пометњу у народу. Тако је 14. I 1811. год. око поноћи извршен атентат на Николу Живковића начелника херцеговске општине. Живковић је био, по свој прилици, присталица француске политике и по мишљењу околине је заговарао њихове реформе. Испалено је неколико метака из пушке у правцу Живковићеве куће, од којих је један ранио начелника.⁸⁹⁾

О политичко-управној припадности херцеговског краја најбоље говори сљедећи акт француског под-делегата у Котору од 11. маја 1812. год. „По одлуци Генералног гувернера провинције, окружје Которско је раздијељено у три дијела — кантона, тако да кантон херцеговски сачињавају: Херцег-Нови, Бијела, Рисан, Луштица и Кртоли. Сви назначени општинари имају се обраћати преко мировног судије у Херцег-Новом, као суду који је њима надлежан“.⁹⁰⁾

⁸⁵⁾ Јагош Јовановић — *Црногорско-српски односи за вријеме Првог српског устанка* — Историјски записи — бр. 2, год. 6/1953, стр. 341.

⁸⁶⁾ Максим Злоковић — *Кап. Јован Пјешивац сарадник адмирала Макарова* — ГПМК бр. XIV/1966, стр. 109.

⁸⁷⁾ Винко Иванчевић — *Руске заплијене дубровачких бродова* — ГПМК, бр. V/1956, стр. 127.

⁸⁸⁾ Предраг Ковачевић — *Историја бокелјског поморства* — Котор, стр. 69.

⁸⁹⁾ ХА — Француски период год. 1811, стр. 66-92, бр. 10.

⁹⁰⁾ ХА — А — Ф-1/1, стр. 196, 197, бр. 1.

У Херцег-Новоме је постављен год. 1807-1808. делегат француске владе — старјешина кантона Ханибал Буровић — Пераштанин, млетачки племић, насељен у Херцег-Новоме, присташа млетачке, аустријске и напoкон француске политике.⁹¹⁾

Одмах у почетку француске владавине Херцег-Нови, Мармоновим декретом 1807. год., добива помирбени суд, који је доносио пресуде за херцегновски кантон без призива, на свађе до 25 фиорина. На челу суда налазио се судија (giudice di pace) плаћен од државе. Овакви судови су још у Котору и Будви. У Котору је основан трибунал, који је судио спорове, који нијесу спадали у надлежност помирбеног суда.⁹²⁾

Француска власт је настојала да оживи трговину и поморство, Трговачка комора у Дубровнику, која је била надлежна и за Боку, стара се о трговини и поморском промету. Ова комора била је основала у Херцег-Новоме неку врсту шпедиције. У ту сврху комора је послала из Дубровника 18. I 1809. год. свога секретара Михаила Скурића да успостави поморску шпедицију да би тако „олакшао трговину Боке“. У ту сврху Скурић тражи од херцегновске општине да му достави списак свих помораца укрупаних на трговачке бродове.⁹³⁾

У овом времену 21. I 1808. год. владин делегат из Херцег-Новога именован је кап. Василија (Васа) Ђурасовића предсједником херцегновске општине мјесто обољелог Александра Горакуће из Херцег-Новога.⁹⁴⁾

Из једног наређења владиног делегата из Котора од 29. I 1808. год. упућеног Василији Ђурасовићу предсједнику општине, видимо да предсједника Новога назива »Sindaco«. Назив »Podestà« припада само предсједнику чија општина има преко 600 становника.⁹⁵⁾

За читаво вријеме француске владавине контакти између Црногораца и Бокеља стално су живи и срдачни. То је потакло владиног делегата Паулучија из Котора да 23. I 1809. год. нареди начелнику херцегновске општине да што прије објави његов декрет, односно наређење „да ће бити по војним законима најстрожије кажњени сви они који буду дошли у додир са непријатељем“ (мисли на Црногорце — прим. М. З.)⁹⁶⁾

Исте године на 11. јула француски командант Херцег-Новога пуковник Viala de Somiere издаје наређење да се градске ка-

⁹¹⁾ Паво Буторац — н. дј., стр. 15.

⁹²⁾ Исто као горе — стр. 21.

⁹³⁾ ХА — Француски период год. 1808, стр. 36-45, бр. 11.

⁹⁴⁾ ХА — Француски период год. 1808, стр. 56-57, бр. 2.

⁹⁵⁾ ХА — Француски период год. 1808, стр. 103-105, бр. 5.

⁹⁶⁾ ХА — Француски период год. 1809, стр. 62, 63, бр. 2.

пије затварају на пола сата прије сунчева заласка, а отварају пола сата послије изласка сунца. По затварању капија кључеви ће се предати лично команданту и сутрадан ће се поново од њега добивати. Исто тако војницима се забрањује свако удаљавање од Команде града, као и од куле „Шпањола“, више од 500 корака. Посебно се препоруча војницима и старјешинама да „увијек морају да буду наоружани и спремни за брзу одбрану“.⁹⁷⁾ Пред редовне француске војске пуковник de Somiere је приступио организовању неког вида територијалних јединица, којима је био циљ одбрана овог територија од упада са стране. 14. јула 1809. год. командант града шаље два преписа декрета о постављењу за капетане „народне гарде“ и то: Јована Батисту Царевића из Херцег-Новога за капетана VI чете и Петра Злоковића из Бијеле за капетана VII чете. Препоручује начелнику општине да војници забрану за „народну гарду“ треба да буду домородци, доброг владања и нежењени.⁹⁸⁾ Из једног каснијег дописа од 25. фебруара 1809. год. видимо да је VI и VII чета била стационирана на батерији Кобила. Капетан Царевић и Злоковић овим писмом опомињу управу општине, да им се неуредно превози вода, потребна за људство.⁹⁹⁾ Нарочита бојазан била је од Црногораца и Херцеговаца, који су упадали на француску територију, плијенили војне транспорте и бавили се контрабандом. Ради тога је долазило до честих сукоба између редовне војске и пограничног становништва. Владин делегат 12. јула 1808. год. из Котора изражава предсједнику Херцег-Новога жаљење што је дошло до сукоба између регуларне војске и сељака са подручја Крушевица (турских поданика). Делегат препоручује да се подузму све могуће мјере да би се избјегли овакви инциденти.¹⁰⁰⁾ Ради безбједности граница наређено је војсци и свим подручним органима да будно прате свако кретање Црногораца. У случају да открију или пронађу некога у околини Херцег-Новога, нека га одмах ухапсе и приведу команданту војске у граду.¹⁰¹⁾ Све ово нагнало је команданта града пуковника Viala de Somier-а да нареди 18. VIII 1809. год. и по други пут, да се градске капије затварају пола сата прије уобичајеног звоњења црквених звона (вечерњи поздрав Госпи — прим. М. З.). Нека се ово звоњење помакне за пола сата раније, како би сваки грађанин био на вријеме обавијештен „јер послије затварања капија нико не може ни под каквим изговором ни ући ни изићи“.¹⁰²⁾

⁹⁷⁾ ХА — Француски период год. 1809, стр. 355, бр. 3.

⁹⁸⁾ ХА — Француски период год. 1809, стр. 289-290, бр. 2.

⁹⁹⁾ ХА — Француски период год. 1809, стр. 441-442, бр. 2.

¹⁰⁰⁾ ХА — Француски период год. 1808, стр. 359, бр. 1.

¹⁰¹⁾ ХА — Француски период год. 1809, стр. 408, бр. 2.

¹⁰²⁾ ХА — Француски период год. 1809, стр. 412, бр. 1.

Из многих докумената видимо да је француска управа у херцеговском крају улазила и у најобичније сеоске послове. 21. маја 1812. год. општинска власт извјештава владин делегат у Котору да је именовала новог кнеза Бијеле. Мјесто Ђура Злоковића, који се није довољно ангажирао у сеоским пословима, поставља се Томо Шеровић. Општина моли да владин делегат потврди овај избор.¹⁰³⁾ У једном ранијем избору владин је делегат предложио да се постави за кнеза Бијеле за год. 1809. Тодор Кнежевић „човјек који посједује све потребне врлине“.¹⁰⁴⁾

Стална опасност од непријатеља, који је вребао из залеђа и са мора, натјерала је Французе да предузимљу све потребне мјере да одбране своја упоришта у Боки. Блокада Јадранског мора од стране енглеске флоте, као и од оружаних бокељских бродова, који су пловили под руском заставом, тешко је погађао француске интересе у Боки. Огромни револт Бокеља против присилне регрутације, те разне буне, отпори и бјегства задавали су муке и труда француским управљачима. О овом питању је врло исцрпно писао др Славко Мијушковић у Годишњаку Поморског музеја у Котору.¹⁰⁵⁾

Да би француска ситуација била још тежа, њихови одбрамбени пунктови су се налазили у врло мизерном стању, што се види из дневника генерала Готјеа, у коме каже: „Херцеговске зидине су у лошем стању, а тако исто су лоше и недовршене куле са којих дејствује артилерија, а сем тога улаз у залив нема обезбеђену обрану.

Артилерија је у врло лошем стању. Готово сви топови су постављени на постоља за бродске топове, што необично отежава руковање. Скоро сви пројектили су калибра који се разликују од промјера топовске цијеви, и ако има бомби и граната од 18 разних калибра, нема уопште оних који одговарају мерзерима и хаубицама“. У дневнику се даље наводи „инжињерија није располагала ни алатом за рад, ни финансијским средствима. Није било могуће набавити ни најмању ствар, ни путем трговине, ни путем домаће производње“.¹⁰⁶⁾

Овако тешко стање, када плате нијесу исплаћиване по неколико мјесеци и када је и посљедња пара из благајне била потрошена, рађало је револтом. Разнородна и вишенационална војска бацала је оружје и напуштала положаје. Готје наглашава: „Од-

¹⁰³⁾ ХА — Француски период год. 1809, стр. 202, бр. 1.

¹⁰⁴⁾ ХА — Француски период год. 1809, стр. 422-424, бр. 1.

¹⁰⁵⁾ Славко Мијушковић — *Отпор бокељских морнара према милитаристичким тежњама француских власти крајем 1810. год.* — ГИМК 1953; и: *Из архива лучког капетана у Росама* — ГМПК VII/1958.

¹⁰⁶⁾ Славко Мијушковић — *Из дневника генерала Готје-а сеп. 1813 — јануара 1814.* — Историјски записи — Титоград 1962, бр. 1, књ. XIX, стр. 76.

ред албанских (читај бокелских — прим. М. З.) пандура окренуо је оружје против нас у тренутку кад су се Бокелји дигли на устанак. Пандури су били заправо први који су се побунили у Будви. . .“.

Поред утврђења на Кобили, постављена је батерија на Луштици, на супротној страни Кобиле, да би тако спријечили улазак непријатељске флоте у залив.

Удружена бокелско-црногорска војска, да би омогућила долазак енглеске флоте адмирала Хосте-а заузела је поменуте батерије. „18. августа у 8 часова изјутра осам баркаса се нагло бацило на батерије, које су се налазиле на Кобили, тако да се непријатељ њих домогао, а затим је бацио у море топове, порушио батерије, пећи за ковање ђулади и стражарске заклоне. Док се непријатељ приближавао, Хрвати који су били на стражи код батерија, спасоше се бјегством. Затим се непријатељ усмјерио према луци Росе, коју је жестоко напао, али је био одбијен. Непријатељ је такође жестоко напао батерије на Луштици“.¹⁰⁷⁾

О овим, за Французе тешким моментима, генерал Готје у свом дневнику каже: „20. септембра Хрвати у херцегновском гарнизону су се побунили тражећи плату, која им већ три мјесеца није исплаћивана, али се ипак постигло вратити ред“. Даље каже: „26. септембра гарнизон у луци Росе, састављен од Хрвата, напушта своје мјесто и повлачи се у Херцег-Нови а у Росе је упућен један други одред“.

Сутрадан осамдесет и два војника хрватске народности дезертира из Херцег-Новога. Батаљон Хрвата, који је био упућен из Дубровника, као појачање херцегновском гарнизону, читав је дезертирао и ни један војник није стигао у Херцег-Нови. Владика Петар I је из Будве, преко Грбља стигао са својим штабом на Брда код Превлаке. „28. септембра“ — наглашава Готје — „црногорски владика се смјестио у Брдима или Тивту — (à Bardas an Teodo). Црногорци се спремају да пређу залив да би отишли у Бијелу и Херцег-Нови“.¹⁰⁸⁾

Которски гарнизон је 29. септембра послао читав одред војника да преузме 60 волова, који су из Дубровника стигли у Херцег-Нови. У Веригама је одред био нападнут па се, изгубивши три војника, повукао у Пераст. Истога дана се један одред Црногораца „под вођством једног од владичине браће и сердара Пламенца“ превезао из Брда у Бијелу. Сутрадан је савезничка војска заузела Рисан. Удруженим снагама савезници заузимљу добро утврђену луку Росе. Посада луке са читавим наоружањем

¹⁰⁷⁾ Исто као горе — стр. 77.

¹⁰⁸⁾ Исто као горе — стр. 79 (И данас на Брдима код Превлаке стоји кућа са кулом гдје је, по причању Кртољана, био смјештен владичин штаб).

успјела је да се повуче у Херцег-Нови. „Команду ове луке преузео је поп Лазаревић“.

Из дневника генерала Готјеа, као и из других докумената, види се да су Французи били од јануара 1813. године господари само градова: Котора, Пераста, Херцег-Новога и Будве, док је читав Бока била под контролом савезничке Бокелјско-црногорске војске.

Удружена савезничка војска, већ од 3. до 7. октобра наставља своје напредовање од Бијеле ка Херцег-Новоме. Ових дана биле су све комуникације морским и копненим путем за Херцег-Нови прекинуте, па је сваки контакт између Котора и овога дијела Боке био потпуно прекинут. Освајањем утврда на Кобили и Луштици, био је слободан улазак енглеској флоти у залив. Још 1. X упловљава у луку Росе један енглески брик и двије баркасе (под аустријском заставом). Одмах, неколико дана затим, упловила је енглеска ратна ескадра под командом комодора Вилијама Хосте.¹⁰⁹⁾

Удружена бокелјско-црногорска војска под командом сердара Сава Пламенца, а потпомогнута артиљеријом са енглеских бродова, заузе Херцег-Нови. Борба за добро брањени и стратегијски важан град била је тешка и упорна. Послије два дана храбре и херојске борбе, град је пао у савезничке руке, а трећи дан тврђава „Шпањола“. У граду савезници су заробили 33 топа, много топовске муниције и осталог ратног материјала.¹¹⁰⁾

У доба француске владавине изгорјело је, поред осталог, и неколико мањих цркава у околини, а неке су у граду претворене у магацине и касарне. Тада је страдао и манастир Савина од пожара, па је том приликом нестало и много драгоцених предмета и докумената. Незна се да ли су Французи подметнули ватру, али обзиром да су опустошили и опљачкали манастир Прасквицу, изгорјели и нагрдили манастир Подластву у Грбљу, може се претпоставити да је и то њихово дјело.¹¹¹⁾

Француска управа је у Херцег-Новоме отворила стални поштански уред, што се види из сљедећег документа: Марко Антон Башић, директор поште у Херцег-Новоме, подноси на регистрацију изјаву Ивана Батисте Мињони из Херцег-Новога од 29. VIII 1808. год. којом се очитује јамцем Башића, а поводом насталог државног дуга од 400 лира. Изјава је регистрована код суда 30. VIII 1808.¹¹²⁾

¹⁰⁹⁾ Славко Мијушковић — н. дј., стр. 80-81. Види мој рад — *Владика Петар I у Боки Которској* — бр. 731, 732, 733.

¹¹⁰⁾ Као под бр. 1 — *Зетски гласник* — 25. VII 1938.

¹¹¹⁾ Паво Буторац — н. дј., стр. 53. Види: *Предраг Ковачевић — Грбаль* — Котор 1966. и — *Пашировићи* — Котор 1970.

¹¹²⁾ ХА — ПУ — књ. 42, стр. 74, бр. 1.

Послије ослобођења Херцег-Новога 29. X 1813. год. одржана је у Доброти скупштина свих претставника бокелских општина и црногорских главара под предсједништвом Петра I. Ова скупштина је донијела закључке да „двје сусједне покрајине прожете родољубљем и једнаким осјећањима вјере и части... заклинју се... на вјерност и постојано здружене у сваком случају и догађају“. Потписник ове познате декларације о уједињењу Боке и Црне Горе био је и Василије Ђурасовић, начелник Херцег-Новога.

Покрајински савјет Боке и Црне Горе састојао се од четрдесет чланова. Извршна власт је названа — Централна комисија. Ова извршна власт имала је слиједеће ресоре и то за: финансије, правду, јавну безбједност и администрацију. Централна комисија састојала се од 18 чланова и то: 9 Бокелја и 9 Црногораца, под предсједништвом Петра I. Подпредсједник комисије је био Алвиз Висковић из Пераста. Сједиште комисије било је до конца 1813. год. у Доброти, а 14. јануара 1814. год. прелази у ослобођени Котор.¹¹³⁾ О томе пише Мармон: „16. јануара (1814) град је био предат члановима Покрајинског вијећа, а 17. је у њега ушао црногорски владика“.

Првих дана мјесеца јануара господин Милутиновић, аустријски генерал, хтио је да уђе у Херцег-Нови са једним одредом од 1200 људи, али су му се Црногорци, који су се тамо налазили, супротставили. Генерал је отишао код енглеског команданта и код црногорског владике. По одржаном састанку са њима Милутиновић се са својим одредом вратио у Дубровник — послје извршене предаје Котора.¹¹⁴⁾

Управа Централне комисије у Боки трајала је осам мјесеци, када је спроведена одлука великих сила да се илirsке покрајине имају предати Аустрији. 27. маја 1814. год. генерал Тодор Милутиновић уђе у Херцег-Нови, а 9. јуна у Котор. Овим је Бока Которска потпала под другу аустријску окупацију, што је санкционисао и Бечки конгрес 1815. године.¹¹⁵⁾

¹¹³⁾ Максим Злоковић — *Владика Петар I у Боки...* — 13. VIII 1938. год. Види: Игњатије Злоковић — *Бокелско поморство у Наполеоново...*, стр. 1819-1832.

¹¹⁴⁾ Славко Мијушковић — *Из дневника генерала Готје-а*, стр. 93.

¹¹⁵⁾ Др Лазар Томановић — *н. дј.*, стр. 117.

R é s u m é

HERCEG-NOVI DEPUIS LA CHUTE DE LA RÉPUBLIQUE VÉNITIENNE JUSQU'AU CONGRÈS DE VIENNE (1797—1815)

Maksim ZLOKOVIĆ

La Révolution Française a accéléré la chute de la République Vénitienne qui, devant cet assaut vigoureux, a commencé à montrer des signes de faiblesse. Aux négociations préliminaires de Léoben le 18. IV 1797, on a pu prévoir le krach de la »reine des mers«. Alors ont commencé à Herceg-Novi l'anarchie et la débâcle. C'est pour cette raison que les représentants de la commune de Topla ont envoyé leurs émissaires au général autrichien Matija Rukavina qui était arrivé à Split avec ses troupes. Les représentants de Topla, comme ceux des autres communes de Boka Kotorska, dans leur demande, ont catégoriquement exigé ce qui suit: »Si le souverain de Vienne, pour n'importe quelle raison, doit quitter Boka Kotorska, il ne peut en aucune façon la céder à un autre souverain ou à un autre état, mais simplement laisser que Boka seule, comme libre arbitre, choisisse son maître«.

L'arrivée des autorités autrichiennes — ainsi que leur premier contact avec le peuple — a été accueilli avec mécontentement. Pendant le premier gouvernement autrichien de 1797 à 1806, il y a eu beaucoup d'émeutes, de révoltes et de troubles. Par la paix de Pogeoun en 1805, à la France a appartenu, outre les autres provinces, Boka Kotorska. A cette époque, Boka avait 396 voiliers dont la plupart était en possession de la région de Herceg-Novi.

Alexandre I empereur de Russie, pour déjouer la marche de l'armée française, avait envoyé son émissaire spécial, le brigadier Stefan Sankovski, au Monténégro. A son arrivée, tout de suite la résolution a été prise que les soldats de Boka Kotorska et du Monténégro entreprennent en commun la lutte contre les Français. Dans ce but, le 26. II 1806, Sankovski, au nom du tzar russe, a donné aux habitants de Boka sa fameuse proclamation imprimée en langue serbo-croate et en langue italienne. Aussitôt après, Petar I Petrović Njegoš descend avec son armée à Boka et l'amiral russe Senjanin, à l'appel de Boka, entre avec sa flotte dans le golfe de Boka Kotorska. L'armée russe à la tête de laquelle se trouvait Senjanin, a été solennellement reçue à Boka et particulièrement à Herceg-Novi. Les armées réunies de Boka et du Monténégro, aidées de la flotte russe, ont réussi à refouler l'armée française et à occuper la région jusqu'à Dubrovnik.

Le gouvernement russe a laissé le meilleur souvenir dans cette région. Le 25. VI 1807, par la paix de Tilsit, Boka a appartenu aux Français et les troupes françaises ont finalement occupé Boka Kotorska le 31. VII 1807. Immédiatement après le départ des troupes russes, un grand nombre de navires et beaucoup de marins vont en Russie. Beaucoup de bateaux en cachette quittent Boka et sous le drapeau russe ou anglais attaquent les navires et les transports français.

La résistance de la population de Boka sous la domination française est caractérisée surtout par la désobéissance et l'absence complète à l'appel des commissions de recrutement pour la marine française. Les insurrections, les révoltes, les désertions et les troubles ont donné beaucoup de mal au gouvernement français à cette époque. A la fin de 1812, quand les bases de l'empire de Napoléon ont vacillé, les troupes monténégrines et celles de Boka attaquent certaines garnisons esseulées. En janvier 1813, les Français étaient maîtres des villes fortes de Boka Kotorska. Les armées de Boka et du Monténégro réunies parviennent à chasser les Français de Boka et à former le Gouvernement National. Ce gouvernement est connu sous le nom de Commission Centrale et son siège était à Dobrota.

Le Gouvernement de la Commission Centrale a duré seulement huit mois quand par la décision des Grandes Puissances, le 27.V 1814, il a été résolu que les provinces illyriennes doivent être cédées à l'Autriche. Au Congrès de Vienne, en 1815, cette décision a été sanctionnée.